

ABBOSIYLAR DAVRIDA ARAB ADABIYOTI**Oxunjanov Abdulhay Fozil o'g'li****Toshkent islom instituti "Qur'on ilmlari"****kafedra kabinet mudiri****<https://doi.org/10.5281/zenodo.13888958>****Kirish**

Abbosiylar davri (750-1258) arab madaniyati va adabiyotining eng buyuk rivojlanish bosqichlaridan biri hisoblanadi. Bu davrda arab tilida yozilgan adabiy asarlar, she'riyat, nasr va ilmiy asarlarning ko'pligi bilan ajralib turadi. Abbosiylar xalifaligining kengligi va xilma-xilligidan kelib chiqqan holda, arab adabiyoti ushbu davrda keng ko'lamli ijodiy asarlar bilan boyidi. Bag'dod, Abbosiylar davrining markazi sifatida, ilm-fan, adabiyot va madaniyatning eng muhim markazlaridan biriga aylandi.

Tarixiy kontekst

Abbosiylar davlatining asoschilari Umaviylar sulolasining kuchli raqibi sifatida paydo bo'ldilar. Ularning siyosiy markazi Bag'dod shahriga ko'chirilishi, bu shaharni ilm-fan va madaniyat markaziga aylantirdi. Bu davrda ko'plab ilmiy muassasalar, kutubxonalar va madrasalar ochildi, bu esa adabiyotning rivojlanishiga xizmat qildi. Arab adabiyotining kuchayishiga sabab bo'lgan omillardan biri, 8-asrning o'rtalarida boshlangan tarjima harakati bo'lib, bu harakat Grek, Rim va boshqa madaniyatlarning ilmiy asarlarini arab tiliga o'girishga qaratilgan edi. Bu jarayon, arab adabiyotini boyitish va ilmiy tafakkurni rivojlantirishga xizmat qildi.

Adabiyotning rivojlanishi

Abbosiylar davrida adabiyot quyidagi yo'nalishlarda rivojlandi:

1. **She'riyat:** Abbosiylar davrida she'riyat juda mashhur bo'lib, ko'plab shoirlar o'z asarlarini yaratdilar. Abu Nuvvos, Al-Mutanabbi, Al-Farazdaq kabi mashhur shoirlar o'z ijodlari bilan tanilgan. She'rda sevgi, tabiat, hayot va falsafiy g'oyalari keng o'rin oldi. She'riyat, shuningdek, ijtimoiy masalalarni ko'rsatishga, o'z davrining muammolariga e'tibor qaratishga xizmat qildi.
2. **Nasr:** Proza va hikoya yozuvi ham rivojlandi. Al-Jahiz, "Tuhfat al-Abrar" asarida o'zining hikoyaviy uslubida yaratgan asarlarida ijtimoiy va madaniy masalalarni ko'tarib chiqdi. Bu davrda ko'plab hikoyalar va romonlar yozildi, bu asarlar inson tabiatini, ijtimoiy munosabatlarni va hayotning murakkabliklarini aks ettirdi.
3. **Falsafa va ilm-Fan:** Abbosiylar davrida arab adabiyoti ko'plab falsafiy g'oyalarni o'z ichiga oldi. Al-Farobiy, Ibn Sino kabi faylasuflar o'z asarlarida ilm-fan va falsafani birlashtirdilar. Ular, insoniyatning ma'naviy, axloqiy va intellektual rivojlanishi uchun zarur bo'lgan g'oyalarni ilgari surdilar. Ularning asarlari nafaqat arab adabiyotida, balki butun dunyo falsafasida muhim ahamiyatga ega.
4. **Tarjima va izohlar:** Greklardan, Rimdan va boshqa madaniyatlardan kelgan ilmiy asarlarning arab tiliga tarjimasi juda muhim bo'ldi. Bu jarayon, arab adabiyotini boyitish va ilmiy tafakkurni rivojlantirishga xizmat qildi. Tarjima ishlarida, Al-Ma'mun kabi abbosiya xalifalari muhim rol o'ynadilar. Ular ilm-fan va adabiyotga katta e'tibor berib, ko'plab ilmiy asarlarni arab tiliga tarjima qilishni buyurdilar.
5. **Abbosiylar adabiyotining ta'siri**

Abbosiyalar davrida yaratilgan adabiy asarlar, arab madaniyatining rivojlanishi va boshqa madaniyatlar bilan aloqalarini kuchaytirishga yordam berdi. Bu davrda yozilgan asarlar, arab adabiyoti va madaniyatining rivojiga katta hissa qo'shdi va keyingi avlodlarga ta'sir ko'rsatdi.

Mashhur adiblar va shoirlar

1. **Al-Mutanabbi (915-965):** Al-Mutanabbi, asliyati Iroqda bo'lib, o'z zamonining eng buyuk shoirlaridan biri hisoblanadi. U o'zining maqollari, dostonlari va boshqa badiiy asarlari bilan mashhurdir. Uning asarlarida ma'rifat, shaxsiy qadriyatlar va ijodiy o'ziga xoslik ko'zga tashlanadi. Al-Mutanabbining sherlari ko'plab adabiy tanqidchilar tomonidan maqtovga sazovor bo'lgan va u hali ham arab she'riyatining asosiy namoyandalaridan biri sifatida tan olinadi.
2. **Abu Nuwwos (756-814):** Abu Nuwwos, arab adabiyotida eng mashhur va zamonaviy shoirlardan biridir. U asosan sevgining noaniqligi va hayotning ma'nosi haqida yozgan. Uning asarlarida islohot va erkin fikr, shuningdek, inson tabiatining murakkabliklari haqida chuqur tafakkur mavjud. Abu Nuwwosning she'riyatida shaxsiy tajriba va hissiyotlar kuchli ifodalangan.
3. **Al-Jahiz (776-868):** Al-Jahiz, adabiyot, falsafa va biologiya sohalarida ko'plab asarlar yozgan. U ko'plab qiziqarli hikoyalar va nasr asarlari bilan tanilgan. Uning "Kitab al-Buxala" (Buxalalar kitobi) asari, masxara va satira bilan birga, arab adabiyotida muhim o'rin tutadi. Al-Jahizning ishlari, shuningdek, hayvonlar va insonlar o'rtasidagi aloqalar va ijtimoiy muammolarni o'rganishga qaratilgan.
4. **Al-Farazdaq (640-728):** Al-Farazdaq, o'zining shoirlilik qobiliyati va shaxsiy hayoti bilan mashhurdir. U arab qabilalari o'rtasidagi ziddiyatlar va ularning urushlarini tasvirlab bergan. Uning she'rlari, asosan, jamoatchilik hayoti, urushlar va kuch munosabatlarini o'z ichiga oladi. Al-Farazdaq, shuningdek, o'z zamonidagi boshqa shoirlar bilan muloqotda bo'lib, ko'plab muxlislar to'plagan.
5. **Ibn al-Rumi (836-896):** Ibn al-Rumi, shuningdek, o'zining she'rlari va nasr asarlari bilan tanilgan. U ko'plab yo'nalishlarda, jumladan, sevgi, tabiiy go'zallik va hayotning qiyinchiliklari haqida yozgan. Uning asarlari, shuningdek, ijtimoiy va siyosiy masalalarni yoritishga qaratilgan.
6. **Al-Xansa (575-646):** Al-Xansa, o'zining ko'plab marosimlarida va fojiali she'rlari bilan tanilgan. U urushda o'zining ikki akasini yo'qotganidan keyin, ularning xotirasini abadiylashtirish uchun sherlari orqali ifoda etgan. Uning asarlari, ona va shaxsiy yo'qotish haqidagi his-tuyg'ularni aks ettiradi.
7. **Al-Suhravardi (1155-1191):** Al-Suhravardi falsafa, tasavvuf va adabiyot sohalarida tanilgan. Uning asarlarida ma'rifat, ilohiyot va inson ruhining o'rni haqidagi g'oyalar mavjud. U ko'plab falsafiy asarlar yozgan va o'z zamonida tasavvufiy fikrlarni rivojlantirgan.

Xulosa

Abbosiya davri arab adabiyotining eng qudratli davri bo'lib, bu davrda yaratilgan asarlar bugungi kunda ham o'rganilmoqda va yuqori baholanmoqda. Ushbu davrda amalga oshirilgan adabiy, ilmiy va madaniy yangiliklar, arab madaniyatining rivojlanishiga va butun dunyo madaniyatiga o'z ta'sirini ko'rsatdi. Abbosiya davri, nafaqat arab adabiyotining, balki butun islom madaniyatining eng yuksak cho'qqisi sifatida qabul qilinadi.

References:

1. Al-Khuli, Ahmad. Arabic Literature: A Critical History. Cairo: Dar Al-Shorouk, 2005.
2. Dhanani, A. R. The Abbasid Revolution: A Historical Overview. London: Routledge, 2012.
3. Fakhry, Majid. A History of Islamic Philosophy. New York: Columbia University Press, 2004.
4. Ghabban, Mohammed. Abbasid Poetry: The Influence of Social and Political Change. Beirut: Al-Mu'Assasa Al-Arabiya, 2010.
5. Hourani, Albert. A History of the Arab Peoples. Cambridge: Harvard University Press, 1991.

INNOVATIVE
ACADEMY